

Nailə MİRZƏYEVA

AMEA Folklor İnstitutu

“Türk xalqları folkloru” şöbəsinin böyük elmi işçisi

e-mail: abilova.nailya@mail.ru

TƏRCÜMƏDƏ NAĞIL TƏHKİYƏSİNİN BAŞLICA PRİNSİP VƏ ŞƏRTLƏRİ (“Taxta qılınc” nağılı əsasında)

Açar sözlər: nəqletmə, nağıl, tərcümə, ilan, atribut, formullar

THE MAIN PRINCIPLES AND TERMS OF TALE NARRATION IN THE TRANSLATION (On the base of the tale “Takhta Gilinc” (“The Wooden Sword”))

Summary

The structure of tales being the special form of the epic narration type differs according to the type and character of the narration in the process of position narration. In all cases the tale narration is based on the translation work with the description, debate, the speech of the heroes, dialogues, the teller's additions, etc. Approaching with these principles in some Azerbaijani tales, especially in the tale “Takhta gilinc” (“The wooden sword”) the translation of the mythological attribute of the main character snake wrongly, the different subjects being identified in the translated languages with the functional things apart the ethnic-cultural system, the name of the text artistry, the simple informational assignment and etc. are observed with incorrectness.

Key words: narration, tale, translation, snake, attribute, formula

ГЛАВНЫЕ ПРИНЦИПЫ И УСЛОВИЯ ПОВЕСТВОВАНИЯ ПРИ ПЕРЕВОДЕ СКАЗОК (На основе сказки «Деревянный меч»)

Резюме

Структура сказок, которые являются особой формой типа эпического повествования, с точки зрения позиции рассказа, тип и характер его различается в процессе изложения. В основе перевода стоит повествование сказок во всех своих проявлениях в таких как, описание, беседа, речь героя, диалоги, примечания сказителя и т.д. Опираясь на эти принципы, можно выяснить то, что во многих Азербайджанских сказках, в частности, в сказке «Деревянный меч», главным героем которого является змей, при не правильном переводе его мифологического атрибута, с различными предметами вне функции культурно - этнической системы, отождествлять его с переводимым языком приводит к неверности представления информации и безыскусности художественного текста.

Ключевые слова: повествование, сказка, перевод, змея, атрибут, формулы.

Məsələnin qoyuluşu: Azərbaycan nağıllarının mətn xüsusiyyətləri təhkiyənin forma və prinsipləri baxımından fərqli səciyyə daşıyır. Hadisələrin müxtəlif zamanlarda baş verməsi, təhkiyəçinin sosial statusu, dialekt və şivə xüsusiyyətləri bütün hallarda tərcümə işində ayrıca əhəmiyyət kəsb edir. Azərbaycan nağıllarının rus dilinə tərcüməsində nağıl poetikasına riayət olunmaması bu və ya digər mifoloji görüş və düşüncənin arxa planda saxlanılaraq obraz, predmet və əşyaların tərcümədə müvafiq ifadələrdə verilməməsi və s. bu sahədəki ən ciddi problemlər sırasındadır.

İşin məqsədi: Tədqiqatın aparılmasında əsas məqsəd Azərbaycan nağıllarının tərcüməsi təcrübəsinə dayanaraq mətn-təhkiyə tiplərinin fərqləndirilməsinə bağlıdır. Məqalədə konkret olaraq “Taxta qılınc” nağıl mətninin tərcüməsi üzərində problem müqayisələr əsasında öyrənilmişdir.

Azərbaycan xalq nağıllarının mövzu genişliyi, ifadə özəllikləri, bütövlükdə poetik struktur elementlərinin zənginliyi bu mətnlərin tərcüməsi işində də eyni sənətkarlıq sistemi

daxilində ifadəsini tələb edir. Xalq məişəti, sosial – siyasi şərait, stereotiplər bütün hallarda tərcümə işinin əsasında dayanır.

Nağılların xüsusi mətn strukturunda seçilməsi bu mətnlərin təhkiyə quruluşu ilə bilavasitə bağlıdır. Təhkiyənin forma və şəkilləri burada təsvir və mükəllimə, müxtəlif iş, hadisələr üzərində qurulmaqla həm də obrazların nitqi, dialoqları və s. əhatə edir. Epik təhkiyə tipi – nağıl – dastan sintaksisinin tərcüməsi işində də mətnlərin nəql olunmasındakı zaman, funksional nitq üsürləri, söyləyicinin hadisələrə münasibəti, haşiyələr və s. başlıca yer tutmaqla xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Lakin Azərbaycan nağıllarının tərcüməsi üzərində apardığımız bir çox mətnlərdə tərcüməçinin təhkiyəyə münasibəti onun konkret personaj qismində bədii nümunədə yer alması şəkildə təcəssüm olunur. Digər bir tərəfdən, tərcüməçi nağıl mətnlərində yer alan əksər əşya, predmetlərin təsvirini verməyə cəhd göstərmir, bu isə mətnin bədiilik keyfiyyətinə xələl gətirmiş olur. Nəzərə almaq lazımdır ki, əşya və predmetlərin nağıllarda yer alması onların sosial tutum, estetik dəyərləri ilə yanaşı, etnosun mifoloji görüşü, inanc, sınımlarındakı magik təsəvvürləri də dolğun şəkildə ifadə edir. Yuxarıda qeyd etdiyimiz xüsusiyyətlərə bağlı nağıl təhkiyəsinin forma və prinsiplərinin konkret mətn – “Taxta qılnc” mətni üzərindən nəzərdən keçirək.

Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatından “Taxta qılnc” variantları, yayılma arealının genişliyi baxımından seçilən məşhur nağıl mətnlərindəndir. Təsədüfi deyil ki, “Taxta qılnc” nağılı uzun zaman Azərbaycan folkloru, xüsusilə nağılları öyrənən tərcüməçilər tərəfdən müxtəlif dillərə çevrilmiş və öyrənilmişdir. Nağıl mətni ayrıca olaraq rus alim tədqiqatçıları tərəfindən də ardıcıl şəkildə tərcümə olunmuşdur. Nağıl ilk dəfə 1935-ci ildə A.Baqriy və H.Zeynallı tərəfindən “Азербайджанские тюркские сказки” (“Azərbaycan türk nağılları”) kitabında çap olunmuşdur. Kitabda “Nağılların bibliografik göstəricisi” bölməsində “Taxta qılnc”ın 1930-cu il Naxçıvan ərazisində Novruz Qaytanov adlı şəxs tərəfindən yazıya alınması qeyd edilmişdir. Nağılın başlıca qəhrəmanı olan Taxta qılnc sonradan insan cildinə girmiş ilandır. Nağılın mətnindən məlum olur ki, şah bu ilanı vaxtilə oğlunun çadırında görür və öz başmağında canlıya su verməklə onu azad edir. İlanın şah tərəfindən azad olunmasından sonra hadisələrin ardıcıl inkişafı başlayır. İlan Taxta qılnc cildində şahın oğlunun ən yaxın dostu, sirdaşına çevrilir və sonda şahzadəni ölümdən xilas etməklə yenidən ilan cildinə düşür. Şahın etdiyi yaxşılığa yaxşılıqla cavab verən ilan qazandıqları bütün var-dövləti şahzadəyə verməklə öz əvvəlki cildinə qaydır.

Nağıl mətni Şərq nağıl motivlərinin süjeti üstündə qurulmasına baxmayaraq hadisələrin baş verdiyi məkan, mifoloji obraz xüsusiyyətləri, nağıl təhkiyəsi və s. tamamilə yarandığı ərazi, bölgənin sosial, məişət, eləcə də dil xüsusiyyətləri üzərində formalaşmışdır. Bu üslub, lokal özünəməxsusluğun qorunması isə nağılın tərcüməsində başlıca şərtlərdən biridir. Məlumdur ki, nağılların giriş formulları müvafiq söz, ifadə, bəzən də məzmunə aid olmayan müstəqil süjetli kiçik mətnlə başlayır. Nağıla hazırlığın ilk mərhələsi kimi bu tip giriş formulları, nağıl dinləyənlərin diqqətinin söylənilən hadisə, rəvayət üzərində saxlanılması məqsədilə təhkiyəçi tərəfindən mətnə daxil edilir. Digər tərəfdən isə bu üsul nağılda təhkiyə dilinin bədiiləşdirilməsində üslubi vasitəyə çevrilir. Azərbaycan nağılları, xüsusilə sözü gedən “Taxta qılnc” nağılının söylənilməsində də müqəddəmənin təhkiyəçi tərəfindən spesifik forma və üslubda ifadə olunması nağılın demək olar ki, əksər variantlarında qorunub saxlanılmışdır. Lakin nağıl mətninin tərcüməsində bir çox hallarda folklor dilinin özəlliyi pozulmuş, süjetə giriş adi informatik forma və üslubda verilmişdir. Əldə olunan tərcümə variantlarının əksəriyyətində “Taxta qılnc” nağılının ilk cümləsi belə bəsit bir şəkildə ifadə olunmuşdur: “У одного царя была жена и один сын” (Азербайджанские тюркские сказки 1935: 138).

1947-ci ildə M.Təhmasib və F. Babayev tərəfindən tərtib olunub hazırlanan kitabda isə nağıl mətni “У одного шаха были жена и сын” cümləsi ilə başlayır (Азербайджанские сказки 1947: 39). 1950-ci ildə prof. Əhliman Axundovun tərtibatında da tərcümə variantı eyni formada saxlanılmış, bütövlükdə, 2004-cü ilə qədərki tərtibatlarda da tərcümədə heç bir dəyişikliklər edilməmişdir. Yalnız 2004-cü ildə Alla Axundova tərəfindən aparılan tərcümədə nağılın adı “Деревянный меч” şəklində tərcümə olunmuş və giriş formulu ənənəvi təhkiyə üzərindən çevrilmişdir: “Кто жил – поживал, а кто и быть не бывал, а жил – был падишах, и были у него единственный сын и жена” (С неба упало три яблока... Сказки 2006: 134).

Nağılın sərlövhəsi və giriş formulundan başqa müstəqil söz və ifadələrin tərcüməsi işi də müəyyən yanlışlıqlar üzərindən aparılmışdır. Bu yanlışlıq ilk olaraq Şərq hökmdarlarının məişət, həyatından irəli gələn söz və ifadələrin tərcümədə dəqiqləşdirilməsi, eləcə də bu və ya digər mifoloji obraza aid əvvəlki tərcüməsindəki diqqətsizliklə bağlıdır. İlk variantda mətnin tərcüməsi ilə bağlı problem burada “şah”, “çadır” və “başmaq” sözlərinin tərcüməsindəki ifadələrin seçilməsində diqqəti cəlb edir. “Şah” və “çadır” sözləri bir çox tərcümələrdə “царь” və “палатка” ifadələrinə uyğunlaşdırılmışdır. Lakin Şərq hökmdarlığı və dvoryan taxt-tacının etnik-mədəni sistem daxilində fərqliliyi bu kontekstdə “şah” və “царь” sözlərinin işlənmə yerindəki dəqiqliyi də tələb etmiş olur. Belə ki, Baqrinin tərcüməsində “şah” ifadəsi “царь” ilə əvəz olunur (Азербайджанские тюркские сказки, 1935: 138).

M.Təhmasibin tərcümə mətnində “шах”, Ə.Axundovda isə “палатка” sözü “шатер” kimi tərcümə olunmuşdur. Alla Axundovanın tərcüməsində də “царь” sözü “падишах”, “палатка” “шатер” kimi, “qızıl ilan” isə “гадюка” ifadələri ilə tərcüməyə gətirilmişdir: “Падишах очень любил своего сына и, беспокоясь о нем, часто навещался к нему” (Азербайджанские сказки 1950: 52).

Nağıl personajları, obrazlarının tərcüməsindəki ciddi problematik məsələlərdən biri də mifoloji obrazlara məxsus atribut, özəlliklərin tərcümə zamanı nəzərə alınmamasıdır. Sözügedən “Taxta qılnc” nağılında Ə.Axundov tərəfindən “qızıl ilan” “черная змея” şəklində tərcümə olunması qəbulolunmaz faktdır.

Məlumdur ki, folklorda Dünyanın fərqli şəkillərdə modelləşdirilməsi müxtəlif forma və məzmununda çıxış edir ki, bu kontekstdə rənglər bəlli mifoloji informativlikdə seçilir.

Qara, qızıl, ağ, sarı rənglərin kosmosun bərpasındakı mifoloji obrazlar üzərində canlandırılması onların daxili təbiəti, Xeyir və yaxud Şər xislətini də simvollaşdırır.

“Qara” və “qızıl” rənglərinin mifoloji simvolikası arasında müəyyən fərqlər olduğu kimi, ilan “qara” və uyğun şəkildə “qızıl” çalarında verilməsi də onun müsbət, yaxud mənfi ekspressiyasının müəyyənləşdirmiş olur. “Bu mənada bədii informasiyanın ötürülməsində poetik dil imkanları həm də rənglər üzərində xüsusi mənə qazanır. Bütün hallarda poetik dilin müxtəlif yarusları bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqə və qanuna uyğunluqda bütöv sistemləşdirilmiş fikir və mətnləri formalaşdırır. Rənglərin məcazlaşması mətn intonemlərinin emotiv (emosional) semantik qrupunda daha çox aktivlik ifadə edir. Ayrıca linqvistik prinsipdə mətn formullarında söz, müqayisə və bədii təyinlər də xüsusi dil vahidinə çevrilir” (Abbasova Mətanət 2017: 326).

Ə.Axundovun təqdim etdiyi tərcümə mətnində ilanla şahın qarşılaşması aşağıdakı şəkildə təqdim olunur: “Шах очень любил своего сына и во дворце неразлучно держал его при себе. И здесь на лужайке, он быстро соскучился по нем, и пришел к нему в палатку. Войдя в палатку, он увидел черную змею, готовую ужалить спящего юношу” (Азербайджанские сказки 1950: 390).

Müəllifin tərcüməsində “qızıl ilan”ın “qara ilan” şəklində verilməsi nəticə etibarilə folklor poetikasına uyğun olaraq ilk baxışda ilanın mənfi, şər xislətini təsəvvürə gətirir. Lakin mətnin məzmunundan da məlum olur ki, qızıl ilan nağılda yalnız yaxşılıq etməyə çalışır, daha doğrusu vaxtilə ona edilən yaxşılığın – şahın oğlunun çadırında ilanı öldürməyib, qarşısına başmağında su qoyması motivində xeyirxahlığın əvəzini verməyə çalışır və sonda da öz istəyinə nail olur.

Məlumdur ki, hər bir folklor mətni etnik-mədəni sistem daxilində yaranmaqla aid olduğu xalqın məişət, düşüncə və inanclarının möhürünü öz üzərində daşıyır. Bu mətnlərdən nağıl, lətifə, əfsanələr isə digər folklor janrlarından fərqli olaraq daha çox məişət detallarına istinad edir. Sosial-məişət üzərində qurulan detallar burada həm tarixi-coğrafi, həm də ənənəvi məişət təcrübəsində folklorlara gətirilir, əşyaviliyin məişət predmetləri bu baxımından etnosun tarixi-mədəni mühitini ümumiləşdirmiş olur. Konkret olaraq nağıllara istinad etsək, qeyd olunan mətnlərin tərcüməsində tarixi-dini hökmdar titulları, vəzifə, eləcə də məişət yönündə predmetlərin çevirmədəki milli-mənəvi müəyyənliyinin qorunması başlıca yer tutur. Qeyd etdiyimiz kimi, “Taxta qılınc” nağılında da problemin qoyuluşuna uyğun olaraq tərcümə prosesində hər iki halda müəlliflər tərəfindən bu məsələyə bir qədər diqqətsiz şəkildə yanaşılmışdır. Nağılda “царь” və “şah”variantların da olduğu kimi “şahzadə” “принц”, “царевич” sözlərinin tərcüməsi də oxşar xüsusiyyətlərdə fərqləndirilir. Baqrinin tərcüməsində şahzadənin analığının əlindən doğma yurdu tərک etməsi təhkiyədə belə təsvir olunur: «...следуя завещанию своей матери, “царевич” ушел из страны своего отца. По дороге, на том самом месте, где у них раньше свояли “палатки”, он встретился с одним юношей. Когда юноша спросил его, куда он идет, царевич ответил:

- Я иду в другую страну. Тогда юноша стал просить царевича:
- Меня зовут Тахта-Клыдж, возьми и меня с собой.

Итак они стали товарищами» (Азербайджанские тюркские сказки 1935: 140). Müqaisəli şəkildə digər tərcümə variantlarına da diqqət yetirək. M. Təhmasibin tərcüməsində: «Следуя завещанию матери, “шахзаде” покинул страну своего отца. По дороге, на том самом месте, где раньше стояли “палатки” он встретился с одним юношей. Когда юноша спросил его, куда он идет, “шахзаде” ответил:

- Я направляюсь в другую страну.
- Юноша стал просить “шахзаде”:
- Возьми и меня с собой. Меня зовут Тахта-Клыдж, возьми и меня с собой.

И так они стали товарищами» (Азербайджанские сказки 1947: 40).

Nağıl mətninin Ə. Axundov tərəfindən tərcüməsi isə aşağıdakı şəkildə aparılmışdır: «Следуя завещанию матери, царевич покинул родную страну. По дороге, на той самой лужайке, где был шахский охотничий лагерь, “царевич” встретился с одним высоким и стройным юношей в черной одежде. Юноша спросил царевича, куда он идет, и царевич ответил:

- Я покидаю родную страну.
- Юноша стал просить “царевича”:
- Возьми меня с собой в спутники, меня зовут Тахта-Клыдж.

“Царевич” согласился, и они вместе стали продолжать путь» (Азербайджанские сказки 1950: 392).

M. Təhmasibin və Baqrinin tərcümə variantlarının müqaisəsində də görünür ki, mətnlərdə «царевич» sözü «шахзаде» ilə əvəz olunmuş, digər cümlə, ifadələr isə olduğu kimi saxlanılmışdır.

Göründüyü kimi, Ə.Axundov öz tərcüməsində daha çox sözlərin rus dilində olan variantlarına istinad etmiş, «шахзаде» ifadəsini Baqrinin tərcüməsindəki kimi «царевич» şəklində işlətməmişdir. Baqrinin tərcüməsi eyni kontekst üzərində aparılmışdır: «Устроили свадьбу. Но когда царевич хотел пойти к девушке, юноша ему сказал: – Братец, пока не иди; подожди, пусть сперва пойду я к девушке, а потом пойдешь ты. – Царевич согласился». Qeyd olunan cümlə Ə.Axundovun tərcüməsində oxucusu aşağıdakı şəkildə təqdim olunur: «Устроили свадьбу. Когда царевич хотел отправиться в спальню девушки, его “дорожный товарищ” сказал ему:

– Братец, не ходи! Сперва я должен повидаться с девушкой, а потом ты.

Царевич согласился». Mətnə də göründüyü kimi, təkrarlığa yol verilməməsi üçün tərcüməçi “дорожный товарищ” süzünə istinad etmiş, prinsip etibarilə şahzadənin “yol yoldaşı” mənasını ifadə etməyə çalışmışdır. Amma məlumdur ki, rus dilində “дорожный товарищ” müstəqil birləşməsi funksional deyil, bu söz daha çox “sputnik” ifadəsi ilə işlədilməkdədir.

Analoji tərcümə prinsipinə Alla Axundovanın tərcüməsində də rast gəlirik: «Помня наставление матери, сын падишаха, не долго думая, собирается и покидает отцовские владения. Шел “принц” путем-дорогой, и в том самом месте, где когда-то стоял его “шатер”, встречается ему юноша.

И спрашивает, куда он путь держит. А принц отвечает:

– В чужие края иду!

– Меня зовут Тахта-Клыдж – Деревянный Меч. Возьми меня с собой, - говорит юноша, да так просительно, что не откажешь. Словом, сделались они спутниками-товарищами» (Азербайджанские сказки 1947: 121).

Nağıllarda predmet obrazlılığının tərcüməsi prinsiplərində yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, məişət detallarının öz mühit, milli kontekstində qorunması xüsusi əhəmiyyət kəsb edən məsələlərdən biridir. Sözü gedən nağıl mətninin tərcüməsində də “karvansara” və “başmaq” sözlərinin rus dilinə çevrilməsi fərqli söz və ifadələr üzərindən aparılmışdır. «–До каких же пор этот юноша будет зарабатывать, а я буду есть и “праздно” сидеть дома. Ведь и я должен заняться каким-нибудь делом. И с этой мыслью он надел свою “обувь” и вышел из “дому”».

M.Təhmasibin tərcüməsində mətn təhkiyəsi oxşar, heç bir dəyişiklik edilmədən olduğu kimi saxlanılmışdır. Ə.Axundovda isə «...вышел из “дому”» ifadəsi «... вышел из “каравансарая”» şəklində tərcümə edilmişdir.

Baqrinin tərcüməsi ilə müqayisədə Alla Axundova “праздно” sözün sinonimi “бездельничать”, “обувь” ifadəsini “башмаки” ilə əvəz etmiş, “дом” ifadəsini isə olduğu kimi saxlamışdır: «До каких же пор юноша будет зарабатывать и меня кормить, а я дома буду сидеть, есть да бездельничать? И мне бы надо каким-нибудь делом заняться. С этой мыслью он надел “башмаки” и вышел из “дома”» (С неба упало три яблока... Сказки 2006: 136).

Nağıl mətnlərinin tərcüməsində qeyri-adi söz və ifadələrlə yanaşı, cümlə, bütöv sintaktik vahidlərin tərcüməsindəki fikir incəliklərinin yerində saxlanılması da vacib məsələlərdən biridir. Qeyd edək ki, bir çox xalq nağılları, xüsusilə sehrli güvvə, obrazların iştirak etdiyi mətnlərdə istər əsas qəhrəman, istərsə yardımçı güvvələr, eləcə də zaman, məkan dəyişmələrinə aid ən xırda detallar belə süjet, hadisələrin gələcək inkişafı üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu baxımdan xalq nağıllarının tərcüməsi işi bütün hallarda tərcüməçidən xüsusi həssaslıq və dəqiqlik tələb edir.

Göründüyü kimi, Azərbaycan xalq nağıllarının tərcüməsi məsələləri mürəkkəb təhkiyə üsulları poetik müəyyənliyin ənənəvi formullarda saxlanması özəlliyi, eləcə də dil obrazlılığının düzgün seçilməsi baxımından xüsusi elmi hazırlıq tələb edir. Mətnin formalaşdığı, yazıya alındığı yer, söyləyicinin sosial statusu, dil xüsusiyyətləri də burada həmçinin ayrıca yer tutur. Təcrübələr göstərir ki, nağıl mətnlərinin tərcüməsi işində çətinlik yaradan ən mühüm cəhət tərcüməçinin təhkiyə formalarında mövqeləri fərqləndirilməməsi ilə daha çox bağlıdır. Nəql etmənin üsul və şəkillərinin mətnin yarandığı mühitə görə düzgün seçilməməsi tərcümə işinin uğurlu alınmasını bilavasitə əngəlləyir. Qeyd olunan nağıl mətninin tərcüməsi işi də göstərir ki, bu mətnlərin çevrilməsi bir çox hallarda səthi şəkildə aparılmış, mətn informativliyində nəql edən xalq həyatı, məişətinə bağlı nitq, üslubu xüsusiyyətləri gözlənilməmişdir.

İşin elmi yeniliyi və əsas nəticəsi: “Taxta qılınc” nağılının ilk toplayıcı və tərcüməçiləri haqqında məlumatlar da daxil olmaqla tərcümə mətnlərinin bir arada müqayisəli şəkildə araşdırılması eləcə də nağıl təhkiyəsi prinsiplərinin tərcümə işində nəzəri baxımdan ümumiləşdirilməsi araşdırmanın elmi yeniliklərindən sayıla bilər. Nəticə etibarilə nağıl təhkiyəsinin tərcüməsi təhkiyənin mövqe, subyektivlərinə bağlı nəql etmənin üsulu ilə fərqlənir və tərcümə işində də subyekt və hadisələrin etnik-mədəni sistem daxilində tərcümə olunması başlıca şərtlərdən biridir.

İşin nəzəri və təbii əhəmiyyəti: Məqalənin nəzəri əhəmiyyəti mifologiya, folklor, narrotologiya ilə bağlı tədqiqatlarda nəzəri qaynaq, praktik əhəmiyyəti isə işdən ali məktəblərdə nağılların poetikası, tərcümə işi və mifologiyanın tədrisi prosesində praktiki vəsait kimi istifadə imkanları ilə müəyyənləşir.

ƏDƏBİYYAT

1. Abbasova M. Azərbaycan xalq şeirinin genezisi və poetikası (2017). Bakı, Elm və təhsil. s. 326
2. Азербайджанские сказки (1947). Составитель: Ф.Бабаев, М.Г.Тахмасиб. Том II. Издат. АН. Азерб. ССР. Баку, с. 39
3. Азербайджанские сказки (1950). Составитель: А.Ахундов. Издат. АН. Азерб ССР. Баку, с. 52
4. Азербайджанские тюркские сказки (1935). Составитель: А.В.Багрий. с. 138.
5. С неба упало три яблока... Сказки (2006). Перевод : Аллы Ахундовой, Составитель Абузар Багиров. Издательство «Изографь». Москва , стр.134.

